

УДК 613.9:37.02

кандидат наук з фізичного виховання та спорту,

доцент Гаркуша С. В.

Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України

СТРУКТУРА ТА ФУНКЦІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. У роботі визначено основні компоненти у структурі здоров'язбережувальних технологій: аксіологічний, гносеологічний, здоров'язбережувальний, емоційно-вольовий, екологічний, фізкультурно-оздоровчий. До основних функцій здоров'язбережувальних технологій належать: формувальна, інформативно-комунікативна, діагностична, адаптивна, рефлексивна, інтегративна.

Ключові слова: здоров'язбережувальні технології, фізичне виховання, компоненти, функції, здоров'я.

Аннотация. В работе определены основные компоненты в структуре здоровьесберегающих технологий: аксиологический, гносеологический, здоровьесберегающий, эмоционально-волевой, экологический, физкультурно-оздоровительный. К основным функциям здоровьесберегающих технологий относятся: формирующая, информативно-коммуникативная, диагностическая, адаптивная, рефлексивная, интегративная.

Ключевые слова: здоровьесберегающие технологии, физическое воспитание, компоненты, функции, здоровье.

Annotation. The paper identifies the key components in the structure of health-technology: axiological, epistemological, saving health, emotional and volitional, environmental, sports and recreation. The main functions of health-related technologies: formative, informative and communicative, diagnostic, adaptive, reflective, integrative.

Key words: Health-technology, physical education, components, functions and health.

Вступ. На сучасному етапі реформаційних перетворень в Україні здоров'я громадян є одним із складників національного розвитку. У зв'язку з цим збереження та зміцнення здоров'я підрастаючого покоління є одним із головних завдань соціальної програми нашої держави. Для розв'язання цього завдання необхідно сформувати у дітей та молоді стійку мотивацію до здорового способу життя, здійснити комплекс здоров'язбережувальних заходів, спрямованих на усвідомлення ними цінності свого здоров'я [1, 4].

У сучасних умовах ринкових реформ та інтеграції України у світовий економічний, культурний і інформаційний простір значна роль відведена якості освіти на всіх її рівнях (І.А. Зязюн, О.О. Яременко, В.Г. Кремінський). Проблема дослідження теоретико-методичних засад навчання дітей та молоді засобами здоров'язбережувальних технологій на сучасному етапі розвитку психолого-педагогічної науки має важливе наукове, освітнє і суспільне значення [2, 3, 5].

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконується згідно з напрямками держбюджетних тем ЧНПУ імені Т.Г.Шевченка: "Методичні засади професійної підготовки майбутніх вчителів

фізичного виховання до формування здорового способу життя сучасної молоді" (№ 0110U000020) та "Педагогічні шляхи формування здорового способу життя школярів різних вікових груп" (№ 0112U001072), а також є складовою частиною комплексної теми відділу педагогіки і психології вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України "Психолого-педагогічне проектування особистісно зорієнтованих технологій навчання у ВНЗ" (№ 0103U000963).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Початок ХХІ століття відзначається активізацією наукових досліджень вітчизняних (Г.Апанасенко, М.Гончаренко, В.Горашук, М.Носко, О.Дубогай, Л.Сущенко) і російських (Р.Айзман, Г.Зайцев, М.Колесникова, В.Колбанов, Г.Кураев, Н.Смирнов, Г.Мітляева) науковців щодо проблеми здоров'я у системі освіти, яка є предметом професійного інтересу фахівців, що працюють не тільки у галузі медицини, але і педагогіки, психології й інших наук.

У сучасній педагогічній науці склалися певні напрями дослідження проблеми здоров'язбереження: філософські та методологічні засади оптимізації виховання школярів, зокрема організації здоров'язбережувального довкілля, формування здорового способу життя, культури здоров'я (М.Алексєєв, Г.Апанасенко, В.Афанасьєв, В.Бальсевич, А.Богущ, В.Горашук, Б.Долинський, О.Дубогай, І.Зязюн, О.Калюжна, А.Матвєєв, М.Носко, Л.Сущенко); науково-теоретичні аспекти забезпечення здоров'язбереження дітей і молоді (О.Волошин, Н.Кочур, Г.Кривошеєва, Т.Крушевич, І.Поташнюк, С.Присяжнюк); виховання гігієнічних навичок, навчання безпеки життєдіяльності школярів (С.Волкова, Н.Міллер), збереження та зміцнення здоров'я учнів у сім'ї (Т.Жаровцева, С.Корнієнко); здоров'язбережувальні технології в підготовці фахівців (Н.Башавець, В.Бобрицька, М.Гончаренко, С.Гримблат, Б.Долинський, Ю.Кобяков, М.Коржова); дослідження проблеми підготовки майбутніх педагогів до здоров'язбережувальної діяльності (О.Адеєва, В.Бобрицька, Г.Гришина, Б.Долинський, Л.Зацепіна, Л.Іванова, М.Козуб, С.Нікітенко, Г.Серіков, Н.Трет'якова, П.Джуринський).

Мета роботи – визначення структурних компонентів здоров'язбережувальних технологій та їх основні функції.

Виклад основного матеріалу статті. Завдання збереження і зміцнення здоров'я учнів та студентів потрібно вирішувати, насамперед, педагогічними засобами. Такими, на думку багатьох вчених, є здоров'язбережувальні технології, що спрямовані на вирішення завдань зміцнення здоров'я дітей та молоді, підвищення ресурсів здоров'я [2-5].

На думку Єфімової В.М., згідно логіки розглядання здоров'язбережувальних технологій як освітянського феномену та сучасних підходів до визначення педагогічних технологій взагалі, поняття „здоров'язбережувальні технології” потрібно розглядати як частину педагогічної науки, яка вивчає і розробляє цілі, зміст і методи навчання здоровому способу життя, яка спрямована на вирішення питань здоров'язбереження у системі освіти; як спосіб організації, модель навчального процесу, яка гарантує збереження здоров'я всіх суб'єктів навчального процесу; як інструментарій освітнього процесу, як система взазівок, які повинні забезпечити ефективність і результативність навчання разом із збереженням здоров'я учнів [3].

У структурі здоров'язбережувальної технології можна виділити такі основні компоненти:

– *аксіологічний*, що виявляється в усвідомленні учнями чи студентами вищої цінності свого здоров'я, переконаності в необхідності вести здоровий спосіб життя (ЗСЖ), який дозволяє найбільш повно реалізувати намічені цілі, використовувати свої розумові та фізичні можливості. Реалізація аксіологічного компонента відбувається на основі формування світогляду, внутрішніх переконань людини, що визначають рефлексію і набуття певної системи духовних, медичних, соціальних і філософських знань, відповідних фізіологічним і нейропсихологічним особливостям віку; пізнання законів психічного розвитку людини, її взаємин з собою, природою, навколишнім світом. Таким чином, педагогічний процес спрямовується на формування ціннісно-орієнтованих установок на здоров'я, здоров'язбереження і здоров'ятворчості, побудованих як невід'ємна частина життєвих цінностей і світогляду. У цьому процесі у людини розвивається емоційне і усвідомлене ставлення до здоров'я, засноване на позитивних інтересах і потребах;

– *гносеологічний*, пов'язаний з набуттям необхідних для процесу здоров'язбереження знань і умінь, пізнанням себе, своїх потенційних здібностей і можливостей, інтересом до питань власного здоров'я, до вивчення літератури з даного питання, різних методик оздоровлення та зміцнення організму. Це відбувається завдяки процесу формування знань про закономірності становлення, збереження і розвитку здоров'я людини, оволодіння вміннями зберігати і удосконалювати власне здоров'я, оцінці факторів, що його формують, засвоєнню знань про ЗСЖ і умінь його побудови. Цей процес спрямований на формування системи наукових і практичних знань, умінь і навичок поведінки в повсякденній діяльності, які забезпечують ціннісне ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих людей. Все це орієнтує школяра чи студента на розвиток знань, які включають факти, відомості, висновки, узагальнення про основні напрямки взаємодії людини з собою, з іншими людьми і навколишнім світом. Вони спонукають людину піклуватися про власне здоров'я, вести ЗСЖ, заздалегідь передбачати і запобігати можливим негативним наслідкам для власного організму і способу життя;

– *здоров'язбережувальний*, що включає систему цінностей і установок, які формують систему гігієнічних, педагогічних, валеологічних навичок і умінь, необхідних для нормального функціонування організму, а також систему вправ, спрямованих на вдосконалення навичок і умінь з догляду за собою, одягом, місцем проживання, навколишнім середовищем. Особлива роль у цьому компоненті відводиться дотриманню режиму дня, рухової активності, харчування, чергуванню праці і відпочинку, занять фізичними вправами, що сприяють попередженню утворення шкідливих звичок, функціональних порушень, захворювань, включає в себе психогігієну і психопрофілактику навчально-виховного процесу, використання оздоровчих факторів навколишнього середовища і ряд специфічних способів оздоровлення;

– *емоційно-вольовий*, який включає в себе прояв психологічних механізмів – емоційних і вольових. Необхідною умовою збереження здоров'я є позитивні емоції, переживання, завдяки яким у людини закріплюється бажання, переконання, формується потреба вести ЗСЖ, використовувати здоров'язбережувальні технології. Воля – психічний процес свідомого

управління діяльністю, що виявляється в подоланні труднощів і перешкод на шляху до поставленої мети. Особистість за допомогою волі може здійснювати регуляцію і саморегуляцію свого здоров'я. Воля є надзвичайно важливим компонентом, особливо на початку оздоровчої діяльності, коли ЗСЖ ще не став внутрішньою потребою особистості, а якісні та кількісні показники здоров'я ще не дуже виражаються. Він спрямований на формування досвіду взаємин особистості і суспільства. У цьому аспекті емоційно-вольовий компонент формує такі якості особистості, як організованість, дисциплінованість, наполегливість, честь, гідність. Ці якості забезпечують функціонування особистості в суспільстві, зберігають та розвивають здоров'я людини.

– *екологічний*, що враховує те, що людина як біологічний вид існує в природному середовищі, яке забезпечує людську особистість певними біологічними, економічними та виробничими ресурсами. Крім того, вона забезпечує її фізичне, соціальне здоров'я і духовний розвиток. Усвідомлення буття людської особистості в єдності з біосферою розкриває залежність фізичного і психічного здоров'я від екологічних умов. Розгляд природного середовища як передумови здоров'я особистості дозволяє нам внести у зміст здоров'ятворчого навчання формування умінь і навичок адаптації до екологічних факторів. На жаль, екологічне середовище освітніх установ не завжди сприятливе для здоров'я дітей і молоді. Спілкування зі світом природи сприяє виробленню гуманістичних форм і правил поведінки в природному середовищі, мікро- і макросоціумі. Водночас природне навколишнє середовище є потужним здоров'язривальним і оздоровчим фактором, а природні сили одним із засобів фізичного виховання людини.

– *фізкультурно-оздоровчий компонент* передбачає володіння способами діяльності, спрямованими на підвищення рухової активності, формування ЗСЖ, попередження гіподинамії, профілактику травматизму та негативних проявів. Крім того, цей компонент змісту навчання і виховання забезпечує загартовування організму, високі адаптивні можливості. Фізкультурно-оздоровчий компонент спрямований на освоєння особистісно-важливих життєвих якостей, що підвищують загальну працездатність, стан здоров'я, а також навичок особистої та громадської гігієни.

Наведені вище компоненти здоров'язбережувальних технологій дозволяють перейти до розгляду її функціональної складової. До основних функцій здоров'язбережувальних технологій належать:

– *формувальна*, що реалізується на основі біологічних і соціальних закономірностей становлення особистості. В основі формування особистості лежать спадкові якості, які зумовлюють індивідуальні фізичні та психічні властивості. Доповнюють формувальний вплив на особистість соціальні фактори, обстановка в сім'ї, колективі, установки на розвиток і збереження здоров'я як бази функціонування особистості в суспільстві, навчальної діяльності, природному середовищі;

– *інформативно-комунікативна*, що забезпечує трансляцію досвіду ведення ЗСЖ, спадкоємність традицій, ціннісних орієнтацій, які формують дбайливе ставлення до індивідуального здоров'я, цінності людського життя;

– *діагностична функція* полягає в моніторингу розвитку учнів та студентів на основі прогностичного контролю, що дозволяє порівняти зусилля і спрямованість дій педагога відповідно до природних можливостей дитини,

забезпечує інструментально вивіреним аналізом передумов і чинників перспективного розвитку педагогічного процесу, індивідуальне проходження освітнього маршруту кожною дитиною;

– *адаптивна функція* передбачає виховання в учнів та студентів спрямованості на розвиток та збереження здоров'я, ЗСЖ, оптимізацію стану власного організму і підвищення стійкості до різного роду стресогенних чинників природного і соціального середовища, подолання впливу негативних умов навчання та життєдіяльності. Вона забезпечує адаптацію дітей та молоді до соціально-значимої діяльності;

– *рефлексивна функція* полягає в переосмисленні попереднього особистісного досвіду, у формуванні, розвитку та збереженні здоров'я, що дозволяє порівняти реально досягнуті результати з перспективами;

– *інтегративна*: об'єднує народний досвід, наукові концепції та системи навчання і виховання, спрямовуючи їх по шляху збереження здоров'я підрастаючого покоління.

Ефективність позитивного впливу на здоров'я дітей різноманітних здоров'язбережувальних технологій визначається не стільки якістю кожного із структурних елементів, скільки адекватністю їх впровадження в навчально-виховний процес, спрямований на розвиток та збереження здоров'я дітей і педагогів та відповідністю реалізації завдань.

Висновки. Значним ресурсом сучасної освіти в країні може стати вчитель, який володіє теоретичними та практичними навичками щодо використання здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності. Уміння використовувати здоров'язбережувальні технології є важливою складовою професійної компетентності сучасного педагога. Викладачі у тісному взаємозв'язку з учнями, медичними працівниками, практичними психологами, соціальними педагогами та соціальними працівниками, батьками, усіма, хто зацікавлений у збереженні і зміцненні здоров'я дітей, здатні створити здоров'язбережувальне освітнє середовище.

Перспективи подальших досліджень полягають у науково-методичному обґрунтуванні педагогічних умов формування готовності майбутніх вчителів фізичної культури до використання здоров'язбережувальних технологій у навчально-виховному процесі.

Література:

1. Гаркуша С. В. Сучасні тенденції у стані здоров'я дітей і молоді в умовах навчання / С. В. Гаркуша // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. [за ред. Єрмакова С. С.] – Харків: ХДАДМ (ХХІІІ), 2013. – №10. – С. 7-11.

2. Гаркуша С. В. Теоретичні аспекти проблеми формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання до використання технологій збереження здоров'я / С. В. Гаркуша // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: педагогічні науки. – Чернігів: ЧНПУ, 2013. – № 113. – С. 171-173.

3. Єфімова В. М. Здоров'язбережувальні технології у контексті педагогічних досліджень / В. М. Єфімова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: 36. наукових праць за ред. Єрмакова С. С. – 2010. – №1. – С. 57-60.

4. Носко М. О. Формування здорового способу життя: навчальний посібник / М. О. Носко, С. В. Гришчанко, Ю. М. Носко. – К.: «МП Леся», 2013. – 160 с.

5. Поташнюк І. В. Теоретичні і методичні засади застосування здоров'язбережувальних технологій навчання учнів з загальноосвітніх навчальних закладів / Поташнюк Ірина Валентинівна : Автореф. дис. ... докт. наук: 13.00.02 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2012. – 42 с.

References:

1. Garkusha S. V. Suchasni tendencyi u stani zdorov'ya ditej i molodi v umovax navchannya / S. V. Garkusha // Pedagogika, psy'xologiya ta medy'ko-biologichni problemy' fizy'chnogo vy'xovannya i sportu: zb. nauk. pr. [za red. Yermakova S.S.] – Kharkiv: XDADM (XXPI), 2013. – №10. – S. 7-11.

2. Garkusha S. V. Teorety'chni aspekty' problemy' formuvannya gotovnosti majbutnix faxivciv fizy'chnogo vy'xovannya do vy'kory'suannya texnologij zberezheniya zdorov'ya / S. V. Garkusha // Visnyk Chernigiv's'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universy'tetu imeni T.G. Shevchenka. Seriya: pedagogichni nauky'. – Chernigiv: ChNPU, 2013. – № 113. – S. 171-173.

3. Yefimova V.M. Zdorov'yazberezhuval'ni texnologiyi u konteksti pedagogichny'x doslidzhen' / V.M. Yefimova // Pedagogika, psy'xologiya ta medy'ko-biologichni problemy' fizy'chnogo vy'xovannya i sportu: 36. naukovy'x prac' za red. Yermakova S.S. – 2010. – №1. – S.57-60.

4. Nosko M. O. Formuvannya zdorovogo sposobu zhy'tya : navchal'ny'j posibnyk / M.O. Nosko, S.V. Gry'shenko, Yu. M. Nosko. – K.: «MP Lesya», 2013. – 160 s.

5. Potashnyuk I. V. Teorety'chni i metody'chni zasady' zastosuvannya zdorov'yazberezhuval'ny'x texnologij navchannya uchniv z zagal'noosvitnix navchal'ny'x zakladax / Potashnyuk Iry'na Valenty'nivna : Avtoref. dy's... dokl. nauk: 13.00.02 / Nacional'ny'j pedagogichny'j universy'tet imeni M.P. Dragomanova. – K., 2012. – 42 s.

Педагогіка

УДК 373.21(477.75-13)

кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики управления учебными заведениями Головань Т. М. Республиканского высшего учебного заведения «Крымский гуманитарный университет» (г. Ялта)

ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕННОГО ДЕТСКОГО ПРИЮТА В ЯЛТЕ «ЯСЛИ ЗАРЕЧЬЯ»

Анотація. У статті представлено дані щодо організації та діяльності у Ялті денного притулку «Ясла Заріччя» у другій половині XIX – початку XX століття.

Ключові слова: народний дитячий садок, денний ясла-притулок.

Аннотация. В статье представлены данные об организации и деятельности в Ялте дневного (денного) детского приюта „Ясли Заречья” во второй половине XIX – начале XX века.

Ключевые слова: народный детский сад, денный ясли-приют.

Annotation. The article presents the data on the organization and activities in Yalta day orphanage „Nursery District” in the second half of XIX - beginning of XX century.